UNIVERSAL JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES
ISSN 2992-8826
https://science-research.org.uz/index.php/UJMANS

GEOGRAFIK XARITALAR VA KARTOGRAFIK XARITALAR XUSUSIYATLARI

Shokirova Shahrizoda Zafar qiz
Qarshi davlat universiteti geografiya fakulteti
2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkir maqolada kartografik xaritalarga ta'rif va ularning turlarga bo'linishi haqida keng yoritib berilgan shuningdek elementlar cuxusiyatlari borasida ko'plab ma'lumotlar kiritilgan umumgeografik xaritalar va komporovka,legenda,shartli belgilar,obyekt,yordamchi kartalar,elementlar,grafik,sxemalar to'g'risida ma'lomutlar shuningdek xaritashunoslik fani o'rganish obyekti vazifalari yoritib berildi,va gauss kregerning to'g'ri burchakli koordinata sistemasi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: umumiy geografik xaritalar, xarita, legenda, shartli belgilar, obyekt, yordamchi karta,elementlar, grafik,sxema gaus kryuger usuli

Annotatsiya. In this article a detailed exploration is given about cartograpnic maps and their classifications it also provides extensive information about the characterictics of their elements as well as general geopraphic maps,composition,legend,conventional signs, objects,auciliary maps,elements,graphics and schemes. In addition the study abjects and taeks of the science of cartography are thoroughly describe, and information is provided about the gauss kruyer rectangular coordinate system.

Keywords: map, generalgeography,conventional symbols, obyekt, auxiliary map, elements,graphil diogram, gauss-kryuger method

Аннотация. В данной статье подробно раскрыто понятие картогряфических карт и их классификачия, также представлена обширная информачия о характеристиках елементов а также об общегеографических кармах,комрозичии,легеда, условных,обозначениях,обьектах ,вспомогательных картах елементах,графиках и схемах кроме того ,изложены обьект изучения и задачи науки картографии, и приведена информачия о прямоугольноф система координат гаусса-крюгера

Клюцевые слова: карта,общая география, условные,зпаки,обыкт, вспомагателка карти, летенты,глафик схема,гаусс-крюгер методы.

Kirish

Xarita termini yunoncha (xartes-papirus qog'ozi) so'zidan olingan bo'lib lotincha "sharta"(qog'oz-varaq atamasidan kelib chiqqan yunoncha -xarita lotincha -charta turkcha -harita

Xarita: yer yuzasini boshqa osmon jismlarini yoki kosmik fazoni matematik yo'l bilan kichraytirilgan umumlashtirilgan tasviri bo'lib qabul qilingan shartli belgilar sistemasi asosida voqea va hodisalarni ko'rsatadi OBYEKT deyilganda xaritalarda tasvirlanadigan har qanday predment voqea hodisalar yoki jarayon tushuniladi geografin xarita yer yuzasini yoki uni biror qismini yerning sharsimonligini hisobga olib ma'lum matematik qoidalar asosida kichraytirib umumlashtirib qog'ozga tekislikka tushirilgan tasviru bo'lib qabul qilingan shartli belgilar sistemasi asosida obyektlarni geografik o'rnini joylashishi holati vaqr o'tishi bilan miqdor jihatidan o'zgarishi va ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadi xaritalar mavzusi bo'yicha dastlab quyidagi ikki tirik guruhga ya'ni umumgeografij xaritalarda geografik landshaftning tashqi ko'rinishi tasvirlanadi uning geografik mazmuni landshaftning asosiy elementlari -relyef, gidrografiya obyektlari tuproq,o'simlik ko'rsatkichlaridan iborat

Umumgeografik kartalar

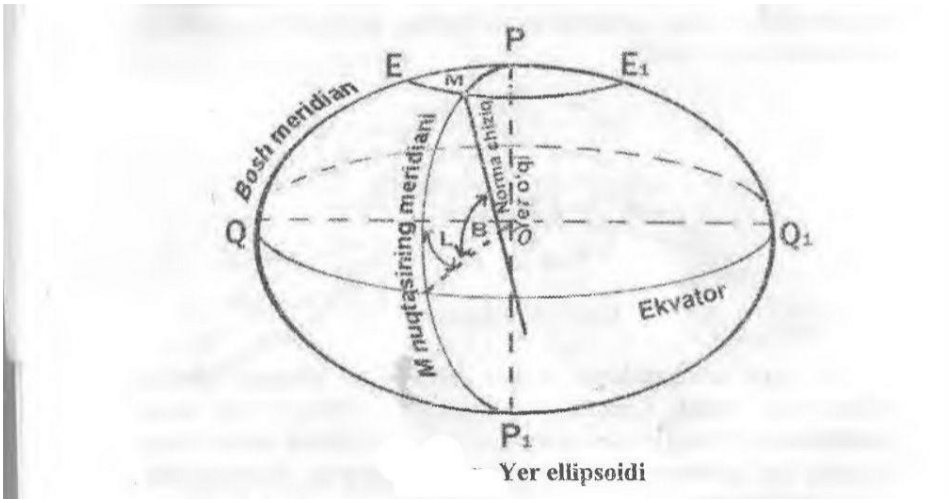
1-matematik 2-kartografik 3- yordamchi vosita 4- qo'shimcha ma'lumotlar Bu elementlar umumgeogragik xaritalarning elementlari hisonlanadi.Kartografik xaritalar u muayyan xaritada

UNIVERSAL JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES
ISSN 2992-8826
https://science-research.org.uz/index.php/UJMANS

ko'rsatilishi lozim bo'lgan obyektlar to'g'risidagi ma'lumotlar majmuidan tashkil topgan masalan umugeografik xaritalarda tasvirlanadigan landshaftlar asosiy elementlari yuqorida aytib utilgan bulsa bu xaritalarda asosiy elementlarni Aholi tashaydigan punktlar, siyosiy-ma'muriy chegaralar hamda bazi qishloq xo'halik obyektlar kartografik xaritalar elementlari hisoblanadi har bir element xaritani asosini tashkil etadimavzuli xaritalarda - matematik,kartografik,legenda ,yordamchi,qo'shimcha bulib har qanday xaritani elementi legenda - bu xarita mazmunini ochib beradigan va izohlar tizimiga legenda deyiladi xarita legenda orqali tasvirlab shartli belgilar ketma-ket joylashrilishi voqea va hodisa yoki jarayonlar tasnifiga mantiqan bo'ysindirilgan bo'ladi har bir xaritada matematik hisoblashlar olib borladi shuningdek xarita komponovkasi ham matematik asos elementiga kiradi.KOMPONOVKA-bu xarita nomi,masshtabi,legendasi,har xil raqamli matnli ma'lumotlari,jadvallari bilan ifodalanidan xaritalard

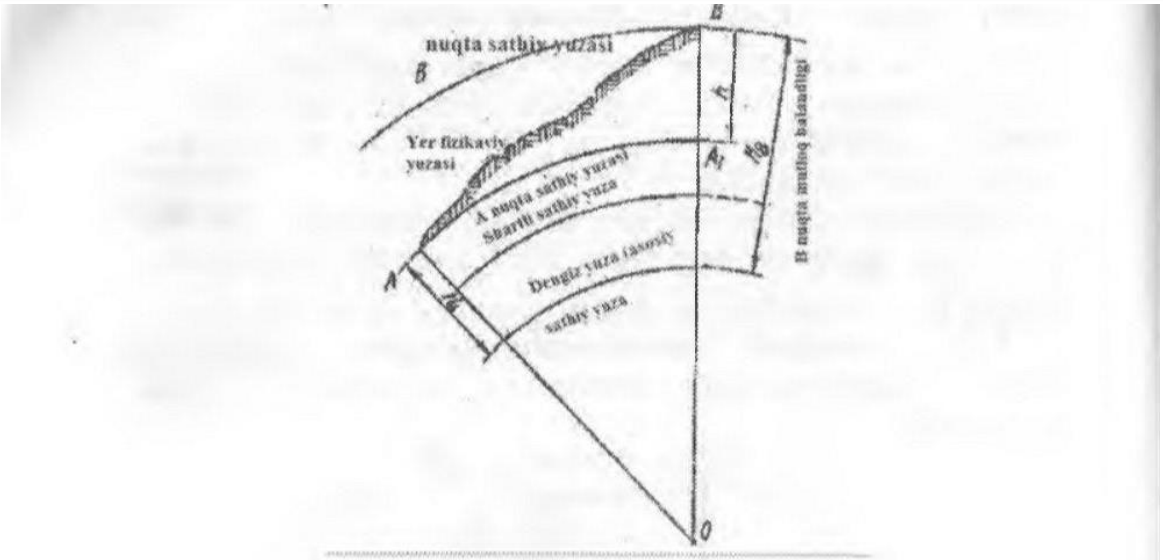
GRAFIKLAR-komponovkaga kiradi bu vosita grafik chiziqlar yordamida xaritani tushunish uchun qulay imkoniyat beradi.YORDAMCHI elementlar -xarita o'qish va foydalanishni osonlashtiruvchi vosita QO'SHIMCHA MA'LUMOT esa - bu xarita mazmuni bilan uni to'ldiradi,tushuntiradigan predmentlar ,matnli yoki raqanli xaritalardir

Xaritashunislik- geografik xaritalar va ularni xusuxiyatlari haqidagu fan bo'lib uning vazifasi geografik xaritalarning mohiyati ularning elementlari va xususiyatlarini har tomondan o'rganish ularda amalda foydalanish hamda kartografiya rivojlanishi tarixini o'rganadi.

Gauss kryugerning to'g'ri burchakli koordinata sisyemasi yuqorida aytilganidek yer sharini yuzasini tekis yuzaga to'g'ridan-to'g'ri tasvirlab bo'lmaydi. Yer sharini asil shakli elepsoid yuzaga undan keyin esa tekis yuzada tasvirlash bosh meridianda shaqr tomonga 6'li 60'ta zonaga bo'lingan bu 6'li zonalar har biri alohida

UNIVERSAL JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES
ISSN 2992-8826
https://science-research.org.uz/index.php/UJMANS

Nuqtaning sathiy yuzasi

-alohida ko'ndalang silindr ichiga joylashtiladi gauss usulida 6'li zonalarda foydalansak Masalan 1 zona 0'-6'bo'lsa o'q meridian 3' da 2 zonada 6'-12' bo'lsa 9 dan o'tqazilib tasvirlansa xaritada xatoliklar kam bo'ladi.

Globus-yer sharining kichraytirilgan modeli bo'lib yerning tashqi qiyofasi hamda uning yirik qismlari quruqlik ,okeanlar ularning bo'laklari nisbatan eng to'g'ri va ko'rgazmali qilib tasvirlaydi. Misol uchun toshkent davlat universiteti buyurtmadiga binoan 1979-1984 yil Pyern davlat universiteti labaratoriyasida yasalgan bo'lib uning diametri 196sm og'irligi esa 490 kg tashkil etadi globus yuzasi 13 m' yaqin bu globusni buyurtirish va olib kelish tashabbuskori geografiya fanlar doktori professor X.X.Xasanov bo'lgan globus masshtabi 2 xil gorizontal masshtabi 1:7 000 000 vertikal masshtabi esa 1:2 000 000 globusda yer yuzasi shakllari bo'rtma usulda landshaftlar ranglar bilan tasvirlashda koinotdan olingan suratlardan foydalanilgan globus dunyo okeani va materiklar qiyoyasi hamda ularning bir-biriga nisbatan qanday joylashganligi to'g'risida aniq tasavvur beradi. Globus yuzasida hamma qismida masshtab bir xil ya'nu o'zgarmas bo'ladi. Xarita ham globusni o'zi yoki uning bir qismi ularni farqi shundaki xaritada yer yuzasi tekis qog'ozda tasvirlanadi. Biroq sfyerik yuzasi tekislokka tushirilganda yuzasining xaritasida maydonida,shaklida,burchaklarida,uzunliklarida har xil catoliklar ro'y beradi.

Har qanday holatda yer yuzasini tekislikda tasvirlagamda ikkita asosiy talab albatta bo'lishi lozim chunonchi tasvirni bir xilligi va uzliksizligi ta'minlangan bo'lishi shart birinchidan yer yuzasidagi har bir nuqtaga xaritada faqat bitta nuqta mos kelishi kerak va ikkinchidan kartografik tasvirda uzulgan joylar yer qismi bo'lishi kerak emas. Bu talablarni bajarish uchun kartograf uzilgan joylarda teng cho'zish va aksincha bekilib qolgan joylar esa teng siqish ishlarini amalga oshirish kerak

Foydalanilgan adabiyotlar

1- Topografiya va kartografiya GAT texnologiyalari o'quv qo'llanma F.Safarov, SH.Prenov, A.Mo'minov kitobidan
2- internet ba'zi ma'lumotlari
3- geografiya va fizika fanlar doctori prafessir F. Xushmorodov ma'lumotlari